

GESCHIEDENIS
VAN
DE GEMEENTEN

DER
PROVINCIE OOST-VLAANDEREN,

DOOR
Frans de Potter en Jan Broeckaert.

Eerste reeks. — Arrondissement Gent.

DERDE DEEL.

**Gaver, Gentbrugge, Gontrode, Gijzenzele, Gotten, Grammene,
Hansbeke, Heusden, Knesselare, St.-Martens-Laathem, Lan-
degem, Landskouder.**

GENT,
DRUKKERIJ C. ANNOOT-BRAECKMAN, KOORNMARKT.

1864-1870.

HANSBEKE.

I.

BESCHRIJVING VAN HET DORP. — De naam der gemeent Hansbeke wordt in eene oorkonde van 1147 de eerste maal, onder de Latijnsche schrijfwijze van *Hansbeka*, wat kanunnik De SMET letterlijk door *beek van Hans* of *Jan* vertaalt, aange troffen. In 1160, 1320 en 1330, en zelfs nog in de XVe eeuw, vindt men hem onder de spelling van *Ansbeke*, hetgeen WILLEMS aan eene der *godheid toegewijde beek* deed denken⁽¹⁾, en in 1227 onder die van *Gansbeka*, in welke laatste schrijfwijze men den in Vlaanderen gemeenen familienaam *Van Gansbeke* opmerkt. Of het eerste lid dezes woords nu wezenlijk van eenen persoonsnaam, dan wel van eene Germaansche godheid of iets anders voortkomt, zouden wij niet bepaald durven aanvoeren ;

(1) Zie over de beteekenis van het woord *ans* de *Sprachschatz* van GRAFF. Door het verouderde woord *hans*, *hanze*, verstond men een onderling verdrag tusschen koophandeldrijvende steden. Men kent het Duitsche *hanzeverbond* van 1241. Het woord *hans* is ook nog kennelijk in *hansbeker*, *hanzebeker*. — Te Gent ontving men een tolrecht, onder den naam van *hanse* (WILLEMS).

althans meenen wij te moeten doen opmerken, dat volgens Dr BUDDINGH de naam der Noord-Nederlandsche plaats *Hanselaar*, welke men ook hier en daar in Vlaanderen ontmoet, hetzelfde is als *hunse-laar*, afgeleid van *hun*, *hon*, *hoen*, enz., dat in het Gothisch *offer* beteekent, en, onzes inziens, zeer wel op den naam der gemeente *Hansbeke*, die aldus eene *offerbeek* zijn zou, kan worden toegepast⁽¹⁾.

Deze gemeente ligt op omtrent 5 mijlen afstands ten westen van de hoofdplaats der provincie. Zij behoort tot het militiekanton Lovendegem en het vrederechtskanton Nevele, en paalt ten noorden, met de Vaart van Gent naar Brugge, aan de gemeente Zomergem, ten oosten aan Merendre en Landegem, ten zuiden aan Nevele en ten westen aan Bellem en Lootenhulle. Volgens den *Exposé de la situation du Royaume* (1851-1860, I, bl. 14,) bevindt de toren harer kerk zich op 51° 4' 52" poolshoogte en 1° 12' 2" ten oosten der middaglijn van Parijs. De verhevenheid des gronds aan den mijlpaal n° 93 is 9 meters 18 centimeters boven de lage zee te Oostende.

Den 1 Januari 1867 telde deze gemeente eene bevolking van 2107 zielen⁽²⁾; zij is 984 hectaren groot, en in de volgende wijken en gehuchten verdeeld : het *Dorp*, *Voordestraat*, *Hamme*, *Veldstraat*, *Reibroek*, *Ro* en *Zande*⁽³⁾.

Sedert den aanleg der ijzerenbaan van Gent op Brugge, die deze gemeente van het oosten naar het westen doorsnijdt, en vooral sedert de bouwing eener brug over het kanaal, ter

(1) Zie over den vroegeren waterdienst bij onze voorouders, Dr BUDDINGH's *Verhandeling over het Westland*, enz., Leyden, 1844, bl. 38 en vlg.

(2) In 1801 waren er te Hansbekc 2130 zielen, waaronder 137 behoeftigen.

(3) Oude plaatsnamen :

1401. *Hamackere*.

1408. *De Verloren Hul* (meersch).

1681. *Leedonck*, *Leenbosch*, de *Leentjens*, *Sellaermeersch*.

1700. *De Biest*, *Braembulck*, de *Cluyse*, *Driesche*, *Daele*, *Hulschoot*, *Klein Kouterken*, *Leegstraat*, *Lombaerden*, de *Meerschen*, *Ro*, *Rokouter*, de *Romijnen*, de *Rotte*, *Spilthoorn*, *Tarwen bulck*, *'Drij velden*, *Visscherhagen*, *Voorstracte*.

plaats geheeten *Hansbeke-Veer*, welke dit dorp met de er over liggende gemeente Zomergem en omliggende plaatsen in gemeenschap stelt, is Hansbeke een zeer belangrijk middelpunt geworden.

Nopens het gemelde veer, en een ander, dat te Hansbeke aan de Vaart naar Brugge bestond, zij hier herinnerd, dat beide toebehoorden aan den heer van Nevele, wien ook de visscherij in de genoemde Vaart en in de Kalene toekwam. Deze laatste werd in 1783 ten prijze van 9 gulden 's jaars in pachte toegewezen.

Behalve eene standplaats van den ijzerenweg en een postkantoor, heeft men er onder nijverheidsopzicht twee olieslagerijen, 1 bierbrouwerij, 2 suikerijfabrieken, 1 stoomtuig en 3 windmolens. De heerlijke windmolen van Hansbeke is ons reeds van in den jare 1550 bekend. Van in de XVIIe eeuw voeren wekelijks twee marktschepen uit Hansbeke naar Gent en Brugge, en gaf de bevolking zich aan koophandel en nijverheid over. Ten jare 1659 werd het marktschip, naar Brugge varende, voor 2 pond groote in het jaar, en dat naar Gent, mits 4 dubbele ducaten verpacht. In 1770 werd eene dier trekschuiten aan zekere weduwe Larose reeds voor 10 pond groote verhuurd (1).

Te oordeelen naar het groot getal waterloopen, die dit grondgebied bevochtigen (2), en naar den moerassigen aard van een deel zijns bodems, zooals de namen der wijken *Overbroek* en

(1) In 1779 werden in deze gemeente de volgende herbergen bevonden : 1° de *Croone* (vroeger *den Engel*); 2° de *Wapen van Vinderhout*, beide op de dorpsplaats; 3° de *Paele*, ter wijk Zande; 4° *St. Huybrecht*, ter wijk Reibroek; 5° het *Lindeken*, ter wijk Hamme; 6° *De Koning van Spanje*, aan de Vaart; 7° *Het Land van Nevele*, id.; en 8° Zes cantinen of geneverhuizen. In 1698 beliep het getal herbergen tot zeven.

(2) Namelijk : de *Groote Beke*, de *Bellebeke*, het *Vaardeken*, de *Oude Kalene*, *Heystakkersloop*, *Dorpsloop*, *Puttenloop*, *Lokkebeek*, *Meeveldloop*, *Pontwegloop*, *Veldstraatloop*, *Leenbeekje*, *Rholoop*, *Zandebeek*, *Kippendonkloop*, *Kleine Kouterloop*, *Mculestraatloop*, *Waterlattenbeek*, de *Romijnenbeke*, *Visschenhageloop*, *Waterstraatbeekje*, *Kapelleloop*, *Ketelaarsbeke*, *Kleminksbeke*, *Oude Straatloop*.

Reibroek medebrengen, zou de vroegere grondsgesteldheid dezer gemeente tot de ontwikkeling van den landbouw niet voordeelig zijn geweest. Wij deelen hieronder het uittreksel mede eener akte, overgeschreven in het *Jaarregister* der stad Gent, 1438-40, bl. 194, waarbij door eenige grondeigenaars van Hansbeke, Zomergem, Merendre, Landegem en Vinderhoute over den slechten toestand der waterloopen in die gemeenten geklaagd wordt, en met verzoek aan de schepenen daaraan te willen verhelpen door de verbreedings- en verdiepingswerken ambtshalve te doen uitvoeren en tegen het toekomende daarover eene bepaalde schikking op te stellen (1).

Over het algemeen is de grond van Hansbeke plat, zeer zandachtig, eenigszins zwarter van kleur dan de gewone zandgrond, en op de meeste plaatsen versch en doordringend. Eenige deelen, zoo wij hiervoren deden opmerken, zijn nat en moerassig. Tijdens de algemeene landbouwopneming van 1846 waren er in deze

(1) « Alle denghenen die dese presente lettren zullen zien ofte hooren lesen, scepenen ende raed, enz., saluut. Wij doen te wetene dat up den dach van heden voor ons commen zijn in propren persooene de ghelande ende gheghoetde van der prochien van Hansbeke, Sommerghem, Merendre, Landeghem ende Vinderhaute, dewelke ons te kennen ghegheven hebben t grote verlies ende achterdeel dat zy langhen tijd ghehad ende ghenomen hebben in tghuent dat de Caelne ende watergangen, te wetene der Caelne commende van Vinderhaute der brugghe streckende tot Lovendeghem ende tot Hamme ter Vaert, ende dander Caelne commende uter Lieve bij Zoetemoijen, streckende tot Merendre tot Wachebrugghe toe tot Landeghem den damme, ende ooc de Cruuscaelne, die licht tusschen beede dese vors. Caelne niet ghedolven noch ghehouden en waren up haer wijdde ende diepte, want zij bij dien verliesen van huere merschen ende andere ghoedijnghen ende noch vele meer ghescepen, het en ware dat hemlieden hier in voorziene worde van remedien, baden zeer ende met grooten nerenste gheconstrensiert ende bedwongen te hebbene alle deghone die up de vors. Caelne ende waterganghen ghegoedt ende ghelandt waren, commer ende last te draghene elc naer de grootte van den merschen ofte anderen goedinghen, die hij op de vors. Caelne ligghende heeft, ofte tanderen tijde daerinne ghegolden hadde, ten hende dat de vors. Caelne ende waterganghen worden gheruumt ende ghedolven up haer wijdde ende diepte, ghemeret datter groetelic tghemeene profit van den ghegoedden ende ghelanden an lach ende vort meer datter dan zulke voorzienichede ende ordenanchen upghestelt worde, enz. »

(*Stedelijk archief van Gent.*)

gemeente 114 hectaren 55 aren meerschen en weiden, en 18 h. 17 ar. bosch. De eigenlijke landbouw bestond in 54 hectaren 62 aren tarwe, 251 h. 52 ar. rogge, 24 h. 71 ar. gerst, 58 h. 55 ar. haver, 2 h. 09 ar. boonen, 39 h. 84 ar. boekweit, 11 h. 47 ar. koolzaad, 49 h. 85 ar. vlas, 2 h. 77 ar. beetwortels, 13 h. 84 ar. wortels, 82 h. 58 ar. aardappelen, en 60 h. 65 ar. klaver. Men telde er 524 landbedrijven, waaronder een van 50 tot 55 hectaren en twee van 20 tot 25 hectaren uitgestrektheid. De middelprijs der landen beliep er sedert 1850 van 2000 tot 4000 frank; die der pachten, van 40 tot 80 frank per hectare. De loontrekkende dienstlieden bestonden in 161 mannen en 82 vrouwen; het dagloon werd er sedert 1850 onveranderd betaald: 64 centimen aan de mannen en 37 aan de vrouwen, boven het voedsel.

Op hetzelfde tijdstip werden in de gemeente 89 paarden, 772 stuks hoornvee, waaronder 50 trekkoeien en 450 vette, 495 woldieren, 441 verken en 76 geiten bevonden.

Vroeger was de linnenweverij hier ook in voorspoed. Gedurende de vorige eeuw telde men te Landegem ongeveer 400 weefgetouwen, en vóór het uitbreken van de groote crisis, in 1846, die over het bestaan van dien grooten nijverheidstak besliste, waren er reeds 200 getouwen, van welke er op dat noodlottige tijdstip nog enkel 50 bewerkt werden.

Tot de vanouds in deze gemeente bestaande pachthoeven behoort het *goed te Voorde*, aan de Voordestraat, dat der abdij van Drongen toekwam en ons reeds van in de XIVe eeuw bekend is. Het was toen 15 bunder groot, en werd den 27 Januari 1401, met de er bij gaande tiende der abdij op den *Hamakker*, aan zekeren Willem Dholslagher mits de jaarlijkse som van 52 pond 2 schellingen parisis in pacht uitgegeven (1). Het vierde eener eeuw later nam zekere Simoen van

(1) « Kenlijke sij, enz., dat Willem Dholslagher heeft ghenomen in eenen loyalen pacht jeghen minen heere den abt van Dronghine ende sijn couvent haerlieder *goed ten Voorde*, ligghende in de prochie van Ansbeke, in mersche,

Maldegheem het tegen den jaarlijkschen prijs van 60 pond in pacht⁽¹⁾. Heden behoort dit goed aan de weduwe van den heer Karel-Jozef-Frans de Seille, grondeigenares te Gent, die hier tevens een kasteel heeft, dat zij 's zomers bewoont.

Andere oude pachthoeven in deze gemeente zijn het *Maldegems-goed*, eigendom van den heer Frans-Gisleen Borluut, burgemeester, die hier insgelijks een prachtig zomerverblijf heeft, en het *goed t'Exaarde*, aan het dorp, dat in 1700 aan Pieter Huyghens behoorde, en eene uitgestrektheid van 1914 roeden had.

De vroeger alhier bestaan hebbende hermitage wordt in de *Gazette van Gend* van 8 September 1788 beschreven als « eene « remarquabele hofstede, zynde eene oude ende welgelegene « *Ermitagie* ofte *Kluyze*, gelegen rond in hare wallen, voor- « zien van eenen grooten en spacieusen hof, schoone binnen- « wandelingen en gloriëttē, alle gequeekt van Spaensch hout, « beplant met menigvuldige en delicioese fruytboomen, groot « in erve 400 roeden, liggende op dezelve kluyse, afgezonderd « van het dorp der voornoemde prochie, en nochtans maer « eene distantie van ontrent 60 roeden van de kerke. »

In het begin der verledene eeuw was die kluyze, nopens welker oorsprong wij niets zijn te weten geraakt, door zekeren Frans Turrekens, « hermyt te Hansbeke, » bewoond, die bij zijnen uitersten wil, ontvangen door den notaris Van Damme, te Gent, verscheidene kerkelijke diensten en brooddeelingen aan den arme voorschreef, en er het verlangen in uitdrukte na zijnen dood, zooveel doenlijk, door vier hermieten naar de kerk te worden gedragen. Eene partij land, van 2 gemeten groot, en

weeden ende winnende lande, ontrent dertien bunren groet sijnde. Item heeft Willem vors. ghenomen jeghen de vors. religieusen in loyalen pachte haerlieder thiende der bij ghelegghen ende gheheeten *Hamacker*, ende al dit vors. goed ende tiende omme eene somme van twee en dertich ponden twee sceelen paris. jaerlicx. Actum xxvii January anno 1401. »

(*Jaarregister van Gent, 1400-1402, bl. 34.*)

(1) *Jaarregister van 1424-1426, bl. 20.*

dicht bij de kluize gelegen, werd terzelfder tijde door hem aan de hermitage geschonken, op voorwaarde dat de hem overlevende kluizenaars jaarlijks twee schellingen groote aan den arme van Merendre zouden betalen, en, voor het geval, dat er gedurende zes jaren niemand in woonde, de bedochte partij land alsdan genoemden armen in eigendom zou overgaan. Zijne boeken, kleederen, enz., werden aan zijnen opvolger gelaten (1). Het is te vermoeden dat de kluize zelve door den laatsten hermiet van Hansbeke zal bezet zijn geworden aan het armgesticht dezer gemeente, dat er tegenwoordig eigenaar van is, en er armwoonsten van gemaakt heeft.

Ten tijde van SANDERUS pronkte dit dorp nog met zijn oudheerlijk kasteel, hetwelk zich niet verre van den oorsprong der tweetaklige Kalene, omtrent de Lieve, verhief. Ten zuiden van de Veldstraat, niet ver van de Brugsche Vaart, alwaar men thans in de plaats eene brouwerij heeft, stond in de verledene eeuw een fraai lusthuis van den markies De Rodes. In het bijvoegsel der *Gazette van Gend* van den 16 December 1779 staat dit eigendom volgenderwijze beschreven : « Een huys van plaisance, met de remisen, hovinge, fruytboomen en haegen, rondom bewald, midsgaders eene wel bebouwde hofstede, met het huys, schuere, stallen ende boomgaard, alsmede een huys, gemaeckt aen de kapelle, van welke kapelle, ornamenten en cieraden van diere, den kooper zal hebben de volle directie, met nog zes partyen land ende bosch, daeraen ende rondom gelegen, te samen groot 10 gemeten 260 roeden, gestaen ende gelegen binnen Hansbeke ende een deel op Bellem, komende ten noorden aen de Veldstraete. »

Een ander « remarquabel huys van plaisance » stond vroeger een weinig ten zuiden van de kerk, langs den nieuwen dorpsweg naar Nevele, en behoorde in 1782, of daaromtrent, aan zekeren Derkinderen.

(1) *Not. Acten*, N° 142, bl. 200. — Arch. van den Raad van Vlaanderen.

Het gemeentearchief is tamelijk rijk, en bevat o. a. de registers van den burgerlijken stand, aanvangende met 1624, gemeenterekeningen van de XVIIe en XVIIIe eeuw, (waarvan de dubbels dergene van 1751 tot 1790 te Gent in het provinciaal archief berusten,) wettelijke akten, tiendeverpachtingen, belastingrollen, staten van goed, enz., alsook een *Metingheboek van de generale prochie van Hansbeke*, door den gezworen landmeter Joos Meysman, in 1700, 5 deelen.

In het ellendejaar 1848 werden hier 80 overlijdens tegen slechts 37 geboorten aangeboekt.

Hansbeke-kermis valt op den Zondag na den 9 October.

II.

HEERLIJKHEID. — De heerlijkheid van Hansbeke, welker oorspronkelijke bezitters den naam dezes dorps voerden⁽¹⁾, behoorde omtrent het midden der XIIe eeuw aan Allaart van Steelant, ridder, heer van Steelant, Wachtebeke en Zeveneeken. Hij was getrouwd met eene dochter des heeren van *Hansbeke*, welke hem die heerlijkheid tot bruidschat had medegebracht, en liet eenen zoon achter, Walter van Steelant, ridder, heer van Steelant, Wachtebeke, Zeveneeken, Zaffelare en Hansbeke, getrouwd met Albina van den Kethulle. Robrecht van Steelant, hun zoon en opvolger in de heerlijkheid van Hansbeke, trad op het einde der XIIe of in het begin der XIIIe eeuw in huwelijk met Mahout van Boelare, eene dochter van den baanderheer diens naams, en liet achter Hugo van Steelant, ridder, heer van genoemde plaatsen, en van Willemskerke, Peerboom, enz.,

(1) Tot deze familie behoorden waarschijnlijk *Soyken van Hansbeke*, dien wij vermeld vinden in eene akte van den jare 1283, en *Jan van Hansbeke*, pensionnaris van Brugge in 1450.

erfachtig schout van Assenede, en echtgenoot van Eglina Vilain.

Hoe de heerlijkheid hierna voor eenen tijd tot het geslacht van Gistel overging, is ons niet wel bekend. Althans blijkt het uit eene oude verzameling van grafschriften, dat in de kerk van Gistel, onder eenen grooten met koper overdekten zark, begraven werden Boudewijn van Gistel, heer van Hansbeke, overleden in 1307, en zijne vrouw Mabila van Praet, gestorven in 1301 (1), hetgeen ons doet vermoeden, ofwel dat de heerlijkheid verpand werd, ofwel dat eene der afstammelingen van Hugo van Steelant zich met een lid der familie van Gistel, vermoedelijk met Geeraard, in den echt heeft verbonden.

In het begin der XIVe eeuw kwam de heerlijkheid van Hansbeke tot de Van Steelants terug, door het huwelijk van Geeraardijne van Gistel, dochter van Gwijde, met Jan van Steelant, ridder, heer van Steelant, Huise, Letterhoutem, Zaffelare, Zelzate, Zeveneecken, Willemskerke, Peerboom, enz., en, evenals zijne voorouders, erfelijk schout van Assenede. De zoon dezes laatsten, Hellijn van Steelant, ridder, heer van Steelant, Huise, Hansbeke, enz., knoopte huwelijk aan met Maria van Oostende, die in 1315 weduwe werd, en, onder andere, achterliet Joanna van Steelant, vrouw van Hansbeke, enz., welke door haar huwelijk in 1320 met Olivier, heer van Poeke en Tomme, zoon van Olivier, heer van gemelde plaatsen, en van Mathilda, vrouw van Komene, de heerlijkheid van Hansbeke in dezes geslacht overbracht (2). De zoon dezer laatste, Roeland, heer van Poeke en Hansbeke, trad in den echt met Beatrix van Steelant ;

(1) Ziehier hun grafschrift : « Hier licht mijn heere Baudewijn van Ghistele, ruddere, heere van Ansbeke, mijns heeren Geeraerds zone, ruddere, die starf int jaer als men screef MCCCVII op alle heyligen avondt, en vrouw Mabelie, mijns heeren dochtere Baudewijns van Praet, vrouwe van Ansbeke, die starf int jaer MCCCII, den neghensten kalende van Maerte. Bidt Godt om haerlieden ghenade. »

(2) Deze Olivier van Poeke en zijne echtgenooten liggen begraven in de kerk van Poeke, waar zij vóór het hoogaltaar eene hooge graftombe hadden, waarvan het bovendeel later, uit hoofde van zijne grootte, tegen den muur van den zuidbeuk werd geplaatst.

hij overleed kinderloos den 5 Augusti 1373, en werd in het bezit der heerlijkheid van Hansbeke door Danciel van Halewijn opgevolgd, dien Philip van Artevelde, de neef zijner vrouw, ten jare 1381 in zijn kasteel van Hansbeke kwam belegeren.

Jan van Halewijn, zoon van Walter en van Perona van St.-Omaars, gehuwd met Jacoba van Gistel, vrouw van Lauwe, was heer van Drongen, Watervliet en Hansbeke in het jaar 1413. Hij had een jaarlijksch inkomen van 24,000 gulden, eene ontzaglijke som voor dien tijd, en overleed den 21 November 1440. De heerlijkheid van Hansbeke werd hem gedurende zijn leven op bevel des hertogen van Burgondië afgenomen, om drie gerechtsdienaars van den Ouden-Burcht te hebben doen gevangen nemen; zij ging vervolgens, naar het zeggen van SANDERUS, tot Geeraard van Akspoele over; doch dit zal wel niet onmiddellijk geweest zijn, daar wij ze, volgens eene oorkonde van den jare 1431, in het bezit zien van Gwijde van Seclin⁽¹⁾, die ze van zekeren Jan, heer van Tilgy, had gekocht⁽²⁾, en wiens dochter Catharina van Seclin ons als de echtgenoot van genoemden Geeraard van Akspoele bekend is⁽³⁾.

Paulina van Akspoele, waarschijnlijk Geeraards dochter en opvolgster in de heerlijkheid van Hansbeke, trad in huwelijk met

(1) De stedelijke handvesten van Kortrijk behelzen, onder N° 183, eene akte van den 20 Februari 1449, waarbij genoemde Gwijde van Seclin (en niet *van Sorten*, zooals de Inventaris opgeeft) in zijne hoedanigheid van heer van Hansbeke, door den Raad van Vlaanderen tot de teruggave eener koei veroordeeld werd, welke hij zich ten titel van beste hoofd in het sterfhuys van zekere Maria de Maecht, van Aarseele, had toegeëigend.

(2) « Alzo van dat Guy van Seclyn dede toghen ende segghen voor scepen van der Kuere in de stede van Ghend, hoe dat hy tanderen tijden zekeren coep ende voorwaerde ghemaect hadde jeghen Janne, heere van Tilgy, van den heerscepe van Ansbeke, ende dat in denselver coep ende voorwaerde de vors. Jan van Tilgy maintenceerde te hemwaerts ghereserveert hebbende lossinghe van den vors. heerscepe binnen zekeren termine, naer welken tijt questie ende gheschil gheresen was tusschen den vors. Jan an deen zijde ende hem an dander ter causen van de betalinghe van den payementen, enz. »

(*Jaarregister, 1431-1432*, bl. 102.)

(3) Hunne grafzerken lagen eertijds in de O.-L.-Vrouwkerk, te Brugge. — Zie G.-F. TANGHE, *Parochieboek of beschrijving van Ruiselede*, bl. 39.

Pieter de Wale, van wien wij eenen zoon kennen, Lodewijk genaamd, gehuwd met eene jonkvrouw Dubosch, wier wapens vroeger in de St.-Baafskerk, te Gent, de St.-Macariuskapel versierden⁽¹⁾. Zijn broeder Willem de Wale, ridder, heer van Hansbeke en Axpoele, mocht verscheidene gewichtige bedieningen bekleeden. Hij was reeds raadsman des aartshertogen, toen hij den 10 Augusti 1515, als opvolger van Philip Haneton, tot den gewichtigen post van *Garde-chartres de Flandre* benoemd werd, en de eerste, schrijft Bon J. DE ST. GENOIS, die, uit hoofde van dit ambt, het recht had in den Raad van Vlaanderen te zeten, en den titel van gewoon raadsheer van Z. M. te voeren. Zijne jaarwedde beliep tot 20 pond groote, Vlaamsche munt⁽²⁾. In 1517 was hij een der commissarissen om de nieuwe verdeling van 's lands lasten te maken⁽³⁾. Hij overleed in 1540, en werd in het bezit der heerlijkheden van Akspoele en Hansbeke opgevolgd door Barbara de Wale, gehuwd met Antoon de Baenst⁽⁴⁾, ridder, die den 24 Mei 1552 het denombrement van een leen, dat hij van den heer van Vinderhoute hield, overlegde, en, volgens HELLIN, den 24 Juni 1562 ontsliep.

(1) « *Au 1er et 4 d'azur à 3 merlettes d'or, qui est De Wael, au 2 et 3 de sable au chef d'argent, chargé d'un vivre de gueules à 3 points.* » (HELLIN, *Hist. chron. de St. Bavon*, I, 460.)

(2) *Inventaire analytique des chartes des Comtes de Flandre*, bl. xxxiii.

(3) SANDERUS, *Fland. Illustr.* I, 50.

(4) GAILLARD (*Bruges et le Franc*) noemt verscheidene leden der familie De Baenst, die, volgens hem, den titel van heeren van Akspoele en Hansbeke zouden gevoerd hebben, namelijk Antoon de Baenst, zoon van Jan en van Eliza Bave, grootbaljuw van Veurne en der Vier-Ambachten, raadsheer van Maximiliaan, enz., overleden in 1462; Roeland de Baenst, dezes zoon, raadsman van Philip den Goede en grootbaljuw der Vier-Ambachten, gehuwd met Catharina Utenhove, en ten jare 1484 in 72 jarigen ouderdom overleden; Antoon de Baenst, zoon van Roeland, ridder, heer van Moorslede, enz., getrouwd met Adriana d'Heere; en Jacob de Baenst, hun zoon, gestorven in 1543, gehuwd met Maria van den Berghe. Wij achten deze opgaven mis; trouwens, Roeland de Baenst, gehuwd met Catharina Utenhove, is niet in 1484, maar wel in 1536, den 17 November, overleden, (zie HELLIN, *Hist. chronologique du chap. de St. Bavon*, I, 582) en van al de hiervoren genoemden is ons geen enkele in geloofwaardige stukken gebleken bezitter der heerlijkheden van Akspoele en Hansbeke geweest te zijn.

De heerlijkheid van Hansbeke ging vervolgens tot de familie Van der Cameren over, en wel namelijk tot Hendrik van der Cameren, ook heer van Axpoele, enz., gehuwd met Livina Borluut, dochter van Lieven, heer van Sint-Denijs-Boekel, en van Maria Damman. Deze heer overleed, volgens HELLIN, den 6 September 1571, eenen eenigen zoon uit zijn huwelijk achterlatende, die zijnen vader den 6 Juli 1576, slechts tien jaren oud zijnde, in het graf volgde. De kroniekschrijver DE KEMPENARE verhaalt, dat de goederen van dit kind, waaronder Hansbeke, ten meerderen deele op de huisvrouw van Philip de Gruutere vervielen, die een huwelijk had aangegaan met Philipina de Waele, vrouw van Hansbeke en weduwe van Willem van Nieuwenhuysen (1).

In een processtuk onder dagteekening van 26 September 1598 ontmoeten wij eene « joncvrouw Magdalena de Clercq, weduwe van wijlent joncheer Franchois van Nieuwenhuys, *in zijnen levende heere van Hansbeke* (2). » Slechts weinigen tijd later vinden wij Hansbeke in het bezit van Philip le Quien, heer van Guernoval, baron van Ekelsbeke, enz., wien de heerlijkheid, volgens SANDERUS, ten huwelijk werd aangebracht, en die opgevolgd werd door zijnen zoon Albert-Hubert le Quien de Guernoval, gehuwd ten tweeden male met Maria-Jacoba Triest, van welke twee kinderen, een zoon en eene dochter, geboren werden, en wiens erfgenamen de heerlijkheid van Hansbeke slechts tot een weinig over het midden der XVIIIe eeuw in bezit hielden.

De *Gazette van Gend* deelt in haar nummer van 28 November 1765 eene aankondiging mede, waarbij de heerlijkheid van Hansbeke werd te koop gesteld. Ten gevolge dezer verkooping, die den 11 der volgende maand in de vierschaar der schepenen van Gedeele, te Gent, plaats had, ging Hansbeke tot Jozef-Antoon-Lodewijk van de Woestijne over, die den 9 Januari 1773 huwe-

(1) PH. DE KEMPENARE, *Vlaemsche Kronyk of Dagregister*, bl. 158.

(2) *Acten, decreten en sententiën libellen*, Januari 1597. December 1599, N° 69. — Archief van den Raad van Vlaanderen.

lijk aanging met Joanna-Maria-Francisca Schoorman, en wier oudste zoon Jan-Baptist-Jozef-Gisleen van de Woestijne van Hansbeke, geboren te Gent den 23 Maart 1775, echtgenoot werd van Louisa de Calonne, dochter van Amedee, graaf van Courtebourne, en van Theodora-Joanná-Gisléna-Josepha, baronnes van Plotho en Ingelmunster, en den 20 Mei 1858 te Gent overleed.

De heerlijkheid van Hansbeke verhief van het leenhof der Burchtgravij van Gent, te Heusden. Zij bestrekte zich, buiten Hansbeke, in St.-Martens- en Sinte-Maria-Lerne, Deurle, Waregem, Bachte, Deinze, Meigem, Aarseele, Kanegem en Ruiselede, en gaf den eigenaar, behalve de drie justitiegraden, verscheidene heerlijke inkomsten en voorrechten, in het hieronderstaande denombrement opgesomd (1). De eigenlijke bodem der heerlijkheid

(1) « Dit naervolghende is trapport ende denombrement van eenen leene dat ick Willem de Waele, rudder, heere van Axpoele ende Hansbeke haudende ben in leene ende manschepe van edelen moghenden heere mher Jan de Meleun, rudder, burchgrave van Ghendt, heere van Cannaudt, van sijnen hove ende heersepe van Heusdene ende van dat daertoe behoort, ende is van hauden tyden ghehceten theerscip ende heerlyckhede van Hansbeke, hem bestreckende in dieversche prochien, te weten in Hansbeke, in Sint Marien Lederne, ende in Sinte Martens Lederne, in Deurle, in Waereghem, in Bachten, in Deynse, in Meyghem, in Haersele, in Canneghem, in Ruuselede ende alomme waer de selve heerelyckhede compt..... ende behoort den voorseyden leene ende heerelyckhede van Hansbeke een ofstee, groot met synder toebehoorten midsgaeders der tavernen voor thof, in landt, in meerschen, in bosschen, in waeter, dryendertich bunderen twee hondert roeden oft daerontrent, met alder justitie, middle, hooghe ende nedere, tol, vindt, confiscatie, bastaersgoet, stragiersgoet ende van die van dwaeter commende, wandelcoope, dobbel steerfcoope, boeten van dry ponden ende daer over speciael aldaer hooger justitie toebehooren mach ende toebehoort sonder eenighe exceptie.

« Item te desen leene ende heerelyckhede van Hansbeke behoort toe eenen bailliu, eenen meyerende ende seven scepenen, de welcke bailliu by der authoriteyt ende macht, hem van my ghegheven, vermach de voorseyde seven schepenen te stellen, tallen tyden alst hemlieden goetduncken ende oirboirlyck sal.....

« Ende de voorseyde schepenen van Hansbeke gaent heuren wettelycken hoofde ende schepenen van Heusdene. Item van den voornoemden heerschepe van Hansbeke syn ghehauden neghen en veertich manschepenen, daerof dat de derthiene hebben boeten tot dry ponden pairesis, anclevende ende roerende

was 33 bunder 200 roeden groot, en bestond tijdens Willem de Wale, in het begin der XVIe eeuw, in eene hofstede met zaailand,

uyt steerfcoopen ende wandelcoopen, die sommighe van hemlieden toecommen moghen van erfgronden, die men van hemlieden haudende is.....

« Item soo vermach mynen voorseyden bailliu op de voornoemde heere-lyckhede te haudene alle jaere een jaerwaerhede te Hansbeke, te Lederne, te Haersele, ofte te Caneghem ende te Ruuslede in de dry gaudaeghen tsiaers, ende alsoo veele dachwaerhede alst mij ghelieft ende ic te doene hebbe, aldaer myne opsetenen ende afsetenen syn ghehauden te commen op de boete ghecostumeert, ende syn myn opsetenen laeten niet ghehauden te gaene ter waerhede van den bailliu vander Hauderburch, vanden heere van Meerentre ende Vinderhaute.

« Item soo vermach mynen voors. bailliu ofte meyer alle jaere elcken te doen maecken te April scauloke ende te Bamesse waeterganghen ende waeter te laeten ruymen, ende delfven op haer wyde ende diepte, ende hecken te doen hanghen ter plaetsen daer sy ghecostumeert syn te hanghene, ende datte op de boete ghecostumeert.

« Voorts vermach mynen voorseyden bailliu de straete te doen maecken ende die te berijdene telcken seven jaeren, twee waerven, ende dat oock op die boete ghecostumeert.

« Item soo vermach mynen voorseyden bailliu uyternaeme van my alle jaere, als hij syn jaerwaerhede ghehauden heeft, by ordonnantie van hem ende van mynder weth, voorgheboden uit te legghen, sulck als hem oirboirelyck ende redelyck duncken sal.

« Item criminelicke saecken staen te wille van my ende vermach te ghevene tlyf voor vonnisse, ende oock daer naer ghemeerckt dat myne scepenen niet en wijsen dan te ghenaeede ofte uyterlyck te wille vanden heere van Hansbeke, ende mach bannen ofte doen bannen uyten lande van Vlaenderen ofte uyten voorseyden heerschepe van Hansbeke, welck my ghelieft.

« Item van alle saecken ende faicten ben ick oft mynen voorseyden bailliu claegher met vertijen ofte sonder vertijen, welck onslieder best belieft.

« Item boeten onder de dry ponden vermach ick of mynen voorseyden bailliu minderen ofte meerderen, ter gheliefte van my ende mynder voorseyde weth.

« Item alle opsetenen mannen laeten ende der mannen mannen ende laeten syn schuldich ter doot een beste hooft ofte cattheyl, ofte den besten opgaenden boom, staende op syne ervve, of isser ghelt, soo ismen schuldich den besten gulden pennynck, die den grave van Vlaenderen doet slaen in syn landt van Vlaenderen. Ende van alle dese soo hebbe ick de keure.....

« Item te descn leene ende heerschepe behoort eene vrye molaige, daer alle opsetenen laeten, mannen, maelen moeten op de boete van dry ponden paris., ende tgraen verbeurt, ofte sy moeten staen te alsulcke servituten alst toebehoort de vrye molenaige, te Ertvelde toebehoorende mynen voorseyden heere

meersch, water en bosch, en in eene taveerne. Zooals in het denombrement te zien is, was elke leenhouder, die wagen en paarden bezat, gehouden jaarlijks het mest van 's heeren hofstede naar de landen te vervoeren, en moesten zij driemaal 's jaars naar Moere om turf rijden. De overige laten waren ten dienste der hofstede tot den veldarbeid gehouden. De heerlijkheid werd bediend door eenen baljuw, eenen meier en zeven schepenen, welke laatsten, krachtens eene bijzondere volmacht van den heer, door den baljuw werden aangesteld.

Alle jaren zat de baljuw te Hansbeke en in eenige andere tot de heerlijkheid behorende plaatsen eene algemeene vergadering der leenplichtigen voor; daarbij hield hij nog drie andere « gaudagen » of bijzondere zittingen in het jaar, en zooveel « dagwaarheden » als voor het onderzoek der gepleegde misdrijven en overtredingen noodig was. Tweemaal alle zeven jaren had hij recht om de straten te schouwen, met vermogen van alle ingenomene gronden aan den weg te doen terugleggen; hij had

den burchgrave van Ghendt; ende hiermoeten maelen ten sesthienden vaete ende hier behoort toe waerande, daer alle degonne, die conynen haelen sonder consent, by daeghe doen roof, ende by nachte diefte.

« Item soo behoort den voors. leene in heerelyck incommen der renten, eerst twintich ponden twee schele p. penninckrente. Item in evene sessenvyftich halsteren ende vii achtelynghen, anderhalf pondt pepers, een paer hantschoen met eenen fijnen silveren penninck. Item noch vyftich halsters ende eenen achtelynck ruwer evene. Item noch in rente dry pondt achthien scele p., gheheete Reyen rente, ende over dese Reyen rente moet men betaelen den graeve van Vlaenderen jaerelycks dry ponden achthien sceellynghen p.

« Item soo behooren te desen leene vyf cappoenen hondert twintich ende een alf hoen ende thien eyeren....

« Item alle opsetenen laeten, die waeghen ende peerden hebben, moeten jaerelyckx, als sy versocht synde, voeren dmes vanden voorseyden hove, ende die gheene waeghen noch peerden en hebben, moeten dmes helpen laeden op den waeghen ende spreeden op tlandt vanden voors. hove, ende de vruchten ghewassen opt voorseyde landt moeten de voors. opsetenen binden.

« Item alle opsetenen, die waeghen ende peerden hebben, syn schuldich dry waerfs sjaers te voerne om moer te Moere, als sy versocht sullen wesen, ende dat op heurlieder cost, ende staet nu tvoors. leen ter trauwe ende ter waerhede enz. (13..).

(*Papieren der heerlijkheid van Nevele.* — Prov. Arch.)

mede voor het behoorlijk onderhoud der beken en waterloopen te zorgen; het recht « van de maningen in alle vergaderingen, « zoo van leenmannen als van burgemeester en schepenen; « calaingen, arresten, « criée » en klopslag in alle wettelyke « venditiën, 't maken van de recepissen en denombrementen « van leene, en voorts alzulk recht als aen 't officie van baljuw « toekomt. »

De zittingen der vierschaar of de wetsvergaderingen grepen op het einde der verledene eeuw gewoonlijk in 't huis des baljuws, thans de herberg genaamd *Hove*, plaats. De gerechts-paal, die slechts vóór eenige jaren verdwenen is, stond aan 't huidig gemeentehuis. Daar rechtover stond de strapaal der heerlijkheid van Vinderhoute, die in deze gemeente met een enclavement lag.

Tot de van de heerlijkheid van Hansbeke gehoudene leenen behoorde o. a. het goed of de heerlijkheid *ter Elst*. Dit goed, dat uit eene pachthoeve met 7 bunder 7½ roeden land bestond, lag ten zuidoosten van de kerk, en behoorde in de tweede helft der XVIIe eeuw aan Maria-Anna de Haynin en haren schoonbroeder Lodewijk-Domien Vereycken, graaf van Sart, als erfgenamen van hunnen oom Willem de Grutere, heer van Mariakerke. Het werd door hen den 4 Maart 1687 aan zekeren Philip van Aerde voor 462 pond 17 schellingen verkocht (1).

Te St.-Jans- en St.-Martens-Lerne bestrekte de heerlijkheid zich op het *goed ter Middelt*; te Bachte op het *goed te Steenvoorde*, en te Waregem op het *goed ter Bank*.

Wij deelen hieronder het denombrement mede van een leen, dat in de XVIe eeuw met de heerlijkheid van Hansbeke gepaard ging, en van het leenhof van *Vinderhoute* afhing (2). Uit hoofde

(1) *Not. Acten*, N° 37¹. — Arch. van den Raad van Vlaand.

(2) « Ic Anthéunis de Baenst, ruddere, als kerekelic man ende voocht van vrou *Barbara de Wale*, vrouwe van *Azpoele*, *Hansbeke*, etc., kenne ende lijde by desen mijnen lettren van denombremente, dat ic houdende ben van edelen ende weerden meester Jan Wouters, heere van Vinderhoute, Meerendre, etc., in leene ende manschepe van zijnen hove ende heerlichhede van Vinderhoute

van dit leen waren de laten van het Vinderhoutsche te Hansbeke verplicht hun graan 'tzij op den heerlijken molen dezer laatste plaats, 'tzij op dien te Merendre te doen malen. De vierschaar der heerlijkheid van Merendre was samengesteld uit eenen meier en zeven schepenen, waarvan er twee te Hansbeke verblijven moesten. De heerlijke rechten van het Vinderhoutsche

ende Meerendre 'tghuendt dat hiernaer volcht. Te wetene, dat alle upzetene ende inwonende van der prochie van Hansbeke, wonende up de eerve ende heerlichede van Vinderhoute ende Meerendre, ende die aldaer tallen tijden commen ofte wonen zullen in huusen ofte woensteden, ghemaect ofte te mae-kene ende gheen andere ofte particuliere persoonen zullen vermoghen hueren granen malen ende doen malen by daghe ende nachte, ende zo wanneer yemant van hemlieden believe sal up myne muelne van Hansbeke ofte up de muelne van den heere van Vinderhoute, staende in de prochie van Meerendre, ende nieuwers el, zonder daeromme huerlieder zack oft eenighe andere peyne, amende ofte boete te verbeurene. Ende ooc niet jegenstaende der vrijer malerie vander voors. heerlichede van Vinderhoute ende Meerendre, noch van kergheboden tonderhoudene vander zelve vrijer maelerije ghedaen ofte te doene ende zonder prejudicie van dien, behoudens indien yemene vanden voors. upzetene, wonende binnen der prochie van Hansbeke, bevonden worden haerlieder graen afgemalen thebbene elders dan ter voorseyden meulenen (Hansbeke ofte Meerendre, in dat cas zullen zy verbueren jeghens den voors. heere van Vinderhoute, ende Meerendre de boete van drie ponden par., telcker reyse, tgraen ende den zack verbuert, indien zy daarmede bevonden waren. Ende indien zy metten zack niet bevonden en worden, maer dat alleenlic bleke souffisantelic dat yemendt vanden voors. laten, afgemalen hadden, zo zullen zy ghestaen mids alleenlic te betalene de boete van drie ponden par., telcker reyse alst ghebueren zal, wel verstaende, dat ic by gheenen weghe direct of indirect den voors. laten juduccen ofte persuaderen zal zijne muelene te latene ende up mijne muelene van Hansbeke te malene. Ende inschelijcx zo en zal de heere van Vinderhoute zijne laten niet persuaderen by eeneghen weghe ofte middele te latene de muelne van Hansbeke ende te zijnder te commene, maer zullen wy ghehouden zijn den voorseyden laten te laten gane thuerl. gheliefte up een vanden voors. meulenen, wel verstaende dat ic ende mijn naercommers hoys ende successeurs nemmermeer te minder multre malen zullen de voorseyden laten dan de heere van Vinderhoute te Meerendre..... Ende indien dit leen hier naermaels wederomme up den heere van Vinderhoute quame, het waere by coope, ghifte, confiscatie oft andersints, zo zullen de voors. laten staen te zulcker servitude zo zy waeren voor de dacte van deser van te zijnder muelne te moeten gane..... Den xiiiij May XV. LII. »

(Leenboek der heerlijkheid van Vinderhoute.)

bestonden in erfelijke renten, kiekens, kapoenen, haver, gerst en graan, zooals hieronder aangeduid is (1).

Behalve de vorgenoemde, strekten zich in deze gemeente de heerlijkheden van *Zomergem*, *Nevele* en *Bellem* uit. Ten jare 1676 werd tusschen de heeren dezer twee laatste plaatsen, nopens hunne samenkomende en tegen elkaar scheidende jurisdictiën omtrent de kaai te Hansbeke, ten zuiden der Brugsche Vaart, eene overeenkomst aangegaan, waarbij de heer van Nevele, ter uitsluiting van dien van Bellem, op gemelde kaai de « roede van justitie » mocht houden.

De tienden dezer gemeente werden in 1293 door den graaf en de gravin van Vlaanderen aan het kapittel van Doornik afgestaan.

Baljuws van Hansbeke.

Lieven van Kerrebroeck	1626
Jan Martens	1629
Boudewijn de Meyere	1633
Jaak de Block	1685
Pieter de Muynck	1693
.	. . .
Frans Braet	1744
Antoon van Maldeghem	1788

(1) « Item appartient audit messire Lievin (van Pottelsberghe) à cause de la dite seigneurie de Meerendre en la paroisse de Hansbeke, qui est de la seigneurie de Meerendre, rentes en deniers à la Saint Remy sept livres quinze solz deux deniers par., et trente quatre poulles, et trois chappons; item neuf solz au Noël et est appelé argent d'offrande; item audit Noël huit coupes et demye et le quart de coupe et la deuxième part de coupe molle avoine petite mesure; item six rasières et une coupe et demye; d'orge item audit Noël douze rasières de bles, que doit messire Guille de Wale à cause de damoiselle Galend van Bost, sa femme, à cause de rente aud. Hansbeke appelé la quatriesme garbe. »

(Uit het denombrement der heerlijkheid van Vinderhout, kopie van 1817, in ons bezit.)

Burgemeesters.

Pieter de Zutter.	1607
.	.
Jan van Hulle	1626
.	.
Gillis van Hove	1651
Michiel van Vynct	1655
.	.
Pieter de Clercq.	1693
Pieter Braet	1700
Pieter van der Verre	1720
.	.
Jan Verstraeten.	1741
Joris van der Vennet	1746
Boudewijn Maenhout	17**
Pieter Sutterman	1748
Jan van Baestelaere.	1750
Pieter van Kerrebroeck	1768
Geeraard Standaert.	1778
.	.
Blondeel	1801
J. de Winter.	1802
Karel-Jozef de Seille	1819
Boudewijn Maenhout	1831
Jozef de Smet	1834
Pieter-Jan Schaubroeck	1837
J.-B. van Overbeke.	1847
Frans-Gisleen Borluut.	1861

III.

GESCHIEDENIS. — De gemeente Hansbeke heeft in de middel-eeuwsche en latere oorlogen en beroerten ruim haar aandeel gehad. Het eerste feit, waarvan wij hebben melding te maken, is de belegering van het heerlijke kasteel door de Gentenaren, ten jare 1384. Wij hebben reeds gezien dat dit kasteel, hetwelk door de graafsgezinden bezet was, toen ter tijde aan Daneel van Halewijn, den aangetrouwden oom van Philip van Artevelde, toebehoorde. Wij lezen omtrent deze belegering in de stadsrekening van Gent, dat de opstandelingen door Gijsbrecht de Grutere en Raas van de Voorde werden aangevoerd, en dat men hun uit de stad twee vaten bier, kaas, brood en andere eetwaren toezond. Het overwonnene garnizoen, zoo verhalen de kroniekschrijvers, werd door de belegeraars op vrije voeten gesteld, en het kasteel zelf tot den grond toe afgebroken en vernietigd (1). Vier jaren later, echter, zien wij het kasteel van Hansbeke onder den Gentschen bevelhebber Jan van Borsele door kloeke bolwerken versterkt en met gewapend volk bezet, ten einde weerstand te kunnen bieden aan de edellieden van Sluis en Aardenburg, die tot bijna onder de muren van Gent uitvallen deden.

Den 10 December 1452, tijdens den zoo hardnekkigen opstand der Gentenaren tegen Philip den Goede, werd het kasteel van Hansbeke door de eerstgenoemden opnieuw aangerand en bemachtigd. De Gentenaars staken er ditmaal het vuur in, « priverende daerenhoven ooc diverse inghesetenen van den lyve (2). »

De zoogenaamde godsdienstige hervorming der XVIe eeuw

(1) DESPARS, III, 37. — *Chronijke van Vlaanderen*, door N.-D. en F.-R.

(2) Id., III, 307.

vond te Hansbeke alvroeg hare aanhangers, en gaf er tot verscheidene beklaglijke tooneelen aanleiding. Den 11 Maart 1573, onder ander, werd de pastoor in zijn huis door de Geuzen vermoord en de kerk uitgeplunderd(1). Reeds van in de maand Augusti 1566 gingen verscheidene inwoners de geuzenpreek te Eekloo bijwonen, en was de gemeente in getrouw geblevene Katholieken en in Protestanten verdeeld. Het was zekere Vincent de Pleckere of De Poeckere, een wever, zoo Jan Bellin getuigt, die het ambt van predikant te Hansbeke waarnam. Wij ontmoeten hem in die hoedanigheid op de algemeene vergadering der nieuweleerpredikers te Gent, den 29 Juli 1578, wanneer de protestantsche kerk van Hansbeke met die van Zomergem en Ursel vereenigd en onder de classis van Gent gerangschikt werd. In de vergadering van den 3 November volgende vinden wij Hansbeke en Ursel reeds van Zomergem afgescheiden. Aangaande genoemden predikant rees ter synode van Gent den 8 Maart 1581 een geschil op. Klaas Mabilis en Gabriël van Huele beklagden zich uit naam der gemeente Hansbeke, dat zij zich verkort bevonden door zeker besluit van de classis van Eekloo, waarbij Vincent de Pleckere als leeraar aan Ursel geheel toegewezen, en aan Hansbeke vreemd verklaard was. De synode behield de te Eekloo genomene beslissing, met dien verstande, dat die van Hansbeke zoo lang den gewonen dienst van De Pleckere genieten zouden, totdat er in zijne vervanging kon voorzien worden(2). De hervormde leer zal te Hansbeke, naar het ons toeschijnt, niet lang hare aanhangers geteld hebben. Immers vinden wij sedert dit tijdstip deze gemeente in de anders vrij uitvoerige geschiedenis der kerkhervorming niet meer aangestipt.

Den 16 Juni 1583, lezen wij bij DE KEMPENARE, werden te Hansbeke verscheidene inwoners, en, daaronder, de kapitein van de door de gemeente ingerichte burgerwacht, door soldaten van het leven beroofd.

(1) DE JONGHE, *Glendsche Geschiedenissen*, I, 210.

(2) JANSSEN, *De Kerkhervorming in Vlaanderen*, I, 228.

Omtrent het einde der maand Mei van het jaar 1668 had de generaal De Crequi te Hansbeke en Bellem zijn kamp opgeslagen. Zijne troepen verwoestten geheel den omtrek, en veroorzaakten aan de noeste bevolking van dit gewest eene onberckenbare schade. Hansbeke leed, voor zijn deel, een verlies van ongeveer 1400 gulden, zoo door het afbreken van huizen en schuren, als door het plunderen en verwoesten van de veldvruchten en het afpersen van geld, onder voorwendsel van vrijgeleide en waarborg van veiligheid. Dat de oorlog, die schier onafgebroken tot in de eerste jaren der XVIIIe eeuw in Vlaanderen werd voortgezet, ongemeen rampspoedig voor de bevolking was, zal blijken uit de omstandigheid, dat Hansbeke in 1683 voor niet minder dan 50,315 gulden aan de Franschen, in hunne legerplaats te Harelbeke, aan vee, granen en voeder, leveren moest. Reeds had de gemeente verscheidene leeningen moeten aangaan, om de krijgslasten gedurende verscheidene jaren te kunnen betalen, en was op elk bunder lands eene belasting gelegd van 4 pond groote. In 1684 bracht zij aan het bestuur der kastelnij van den Ouden Burcht eene som van 4221 gulden op, onverminderd wat aan vee en voeder was moeten geleverd worden. Den 30 Augusti werd zij door de Franschen gepraamd zeventien koeien in hun kamp te Deinze te leveren. Eindelijk in 1708 richtte de vijand hier, door roof, verwoesting en oorlogsschatting, eene schade van ruim 6404 gulden aan.

Tijdens den opstand der Belgen tegen Jozef II, in 1789, werd te Hansbeke, naar het voorbeeld der meeste plaatsen van Vlaanderen, een vrijwilligerskorps ingericht, en gaf de bevolking verscheidene bewijzen van vaderlandsliefde. Den 10 Februari 1790, verhaalt de *Gazette van Gend*, werd in de kerk eene plechtige misse gezongen « om God te bedanken over de gelukkige staetsomwenteling, » en betuigden de « waere vaderlanders » hunne erkenning aan hen, die voor 's lands vrijheid hun leven ten beste gegeven hadden. Den 20 derzelfde maand greep er een buitengewoon plechtige lijkdienst plaats, welke opzettelijk door eenige vrijwillige patriotten van Gent, allen

in uniform, bijgewoond werd. De Gentsche patriotten werden tot aan de grens der gemeente te gemoet gereden en in het dorp door de Hansbeeksche vrijwilligers onder de wapens, aangevoerd door J^r van de Woestijne, heer van Hansbeke, vergezeld van verscheidene hooggeplaatste vreemdelingen en de wet « in corpore, » ontvangen. De optocht ter kerk geschiedde onder het slaan van de trom en het spelen van een « Turksch muziek, » terwijl het gelui der klokken en losbranden van het grof geschut zich met de tocjuichingen des volks vereenigde. Te midden der kerk stond eene groote lijkbaar, waarop een voor de omstandigheid berijmd jaarschrift was gehecht. Na den dienst had er eene milde uitdeeling van tarwebrood en geld aan de behoeftigen plaats, en vereenigden zich de vrijwilligers aan een gastmaal ten kastele van den heer Van de Woestijne. 's Avonds werden de Gentsche patriotten tot aan de grens der gemeente uitgeleide gedaan.

Men verbeelde zich de geestdrift der bevolking, wanneer, twee dagen daarna, om zoo te zeggen al het vrouwvolk, met de vaderlandsche kokarde en andere eereteekens versierd, vergezeld van eene heele rei maagdekens met offerkaarsen, en voorgegaan van het muziek en het vrijwilligerskorps der gemeente, zich op hare beurt ter bijwoning eener mis voor O. L. Vrouw begaf, met het doel den zegen des hemels over de vrijwilligers en het vaderland af te smeeken, en aldus eene der treffendste politieke betoogingen tot stand bracht, waarvan de jaarboeken uit dien tijd gewag maken.

En toen, op het einde der maand November 1790, de zonen van het land werden opgeroepen om door vereeniging van krachten met den vreemdeling gedaan te maken, trokken de Hansbeeksche patriotten met die van 't land van Nevele naar 't leger, « onder « protestatie van niet weder te keeren ten zy het land zal « vrygevochten zyn. » De ingezetenen droegen ook in de oorlogskasse voor eene som van ruim 405 gulden bij.

Het laatste historische feit, waarvan Hansbeke getuige was, viel acht jaren later voor, toen België onder het schrikverwek-

kend beheer der Fransche Republiek lag te zuchten, en 't met onze vrijheid en onafhankelijkheid gedaan was. De pastoor, een zeventigjarige grijsaard, en daarbij zwak en krank, was, om geweigerd te hebben den bekenden eed af te leggen, tot de verbanning veroordeeld. Reeds was hij door de gendarmen aangehouden; maar de dorpelingen, in aller ijl van huns herders gevangneming door den kosten verwittigd, vergaderen en nemen tot wapen al wat in hunne handen valt. Zij werpen zich op de agenten van het gehate gezag, rukken den weerloozen priester uit hunne handen, en leiden hem in zegepraal naar de pastorie terug.

IV.

KERK VAN HANSBEKE. — Het patronaat over de kerk van Hansbeke behoorde sedert het jaar 1147, de eerste maal dat er over haar bestaan in de akten gesproken wordt, aan de abdij van Drongen, aan welke het door Anselm, bisschop van Doornik, benevens de altaarrechten op de kerken van Astene, Landegem, Nevele, Petegem, Vosselare en Verrebroek afgestaan werd⁽¹⁾. De Latijnsche kroniek der abdij van Drongen, door DE SMET in het *Corpus Chronicorum Flandriae* opgenomen, behelst eene bul van paus Eugeen III, welke dien afstand nog ditzelfde jaar in voordeel van het Drongensche sticht bekrachtigt.

Bij de hieronder medegedeelde akte van den jare 1160 wordt dit patronaat opnieuw, ditmaal door bisschop Geeraard, aan den abt gegeven, en zekere Hugo van Rietmeersch er in als den voorgaandelijken bezitter opgenoemd⁽²⁾.

(1) Zie de charter in onze geschiedenis van *Nevele*, bl. 69.

(2) « In nomine sanctae et individuae Trinitatis, Amen. Ego Geraldus, Dei gratia Tornacensis episcopus, altare de *Ansbeke* cum omnibus appertinentiis suis, divinae remunerationis intuitu ab Hugone de Rietmarasch, qui hoc per me ad tempus tenuerat libere receptum Johanni, abbati et confratribus suis

Een tachtigtal jaren later, bepaaldelijk in 1242, werd de parochie door Walter de Marvis, bisschop van Doornik, afgepaald, en zeker water, de *Durme* of de *Dorme*, haar langs den kant van Zomergem voor grens aangewezen (1).

De kerk werd ten jare 1790, ter uitzondering van den toren, schier geheel herbouwd, en staat vanouds onder de aanroeping van de HH. apostelen Petrus en Paulus. Haar inwendig is van eene vrij goede samenstelling. Zij is, tegenstrijdig aan het algemeen gevolgde gebruik, met haar koor in plaats van naar het oosten, naar het westen gekeerd, en is in drie beuken verdeeld, waarvan de gewelven uit hardsteen vervaardigd zijn. De toren, in welken boven de ingangdeur een groot venster uitkomt, is vierkant en maakt, enkel met den rug tegen den voor-gevel der kerk steunende, als het ware een gebouw op zich zelf uit. De kap, waarmede hij is bekroond, is zeer laag en herinnert de torendaken van de eerste tempels des Christendoms. Iedere zijbeuk is door vijf onlangs nieuwe, en het koor door twee vensters verlicht.

Boven het hoofdaltaar is eene muurschildering van ENGEL DE BAETS, van Evergem, waarin de samenstelling en vooral het perspectief eenieders bewondering wekt. De twee zijaltaren zijn in wit en zwart marmer, en werden bekostigd door den edelen heer J.-B. van de Woestijne van Hansbeke, die tijdens zijn leven de groote weldoener der kerk was. St.-Pietersaltaar is versierd met eene schilderij, voorstellende *Jezus, St. Pieter boven de wateren verheffende*, en dat van O. L. Vrouw met eene *Aanbidding der herders*, op welke zich het wapen van De Guerneval

et eorum successoribus in ecclesia B. Mariae quae est in Trunchinio, Christo servientibus libere perpetuoque jure possidendum contradidi calendis Maii. Et ut haec datio pepetuis temporibus firma et inconvulsa permaneat, privilegium hoc fieri jussimus, et sigilli nostri impressione cum testium subscriptione firmando signavimus, turbatores quoque hujus doni, auctoritate Patris et Filii et Spiritus Sancti, anathematis sententiam, quam confirmet Trinitas sancta, promulgavimus..... Actum Tornaci anno Dominicae incarnationis MCLX, calendis Maii. » (Corpus Chron. Flandriae, I, 712.)

(1) *Notice sur Walter de Marvis.*

bevindt. Beide schilderstukken bezitten echter weinig of geene kunstwaarde.

In de twee vensters van 't koor bemerkt men het wapen van Frans-Gisleen Borluut.

De communiebank is een meesterstuk van beeldhouwkunst. Vooral het loofwerk is uitnemend fijn bewerkt, en doet aan den beitel eens bedrevenen kunstenaars denken. Wij moeten er den heere Fobe, gemeentesecretaris van Hansbeke, dank voor weten, dat dit merkwaardig voorwerp over eenige jaren niet in de handen eens arglistigen opkoopers van oudheden geraakt is. Langs den kant van het koor treft men op deze communiebank het jaartal 1732 aan; zoo het schijnt komt zij van een klooster, waarschijnlijk van dat van Drongen voort.

De predikstoel, het werk van den Antwerpschen beeldhouwer GEEFS en eene gift van genoemden heer Van de Woestijne, is, gelijk alles wat van dien meester komt, kunstig; alleenlijk komt de groep, voorstellende *Christus, de sleutels des Hemels aan St. Pieter overhandigende*, ons een weinig buiten verhouding voor. Het loofwerk van den dubbelen trap werd door JOZEF DU BOIS, van Gent, gemaakt.

Het orgel, een goed staal der Duitsche factuur, werd te Ments vervaardigd; het is een der beste, die men in onze dorpskerken aantreft.

Op de groote klok in den toren leest men :

MARTHA. DONO ME DEDIT JOANNES-BAPTISTA VAN DE
WOESTYNE D'HANSBEKE, CUM DOMICEILIA MARIA-JOSE-
PHINA PRÆNOBILIS DOMINI. ANNO DOMINI 1845. A. L. J.
VAN AERSCHOODT-VAN DEN GHEYN ME FUDIT LOVANIÏ.

Op het klein kloksken, dat uit eene kloosterkerk voortkomt, en het jaartal 1725 draagt :

† S. AUGUSTINUS. A. MDCCXXV. TOEBEHOORENDE HET
CLOOSTER VAN BETEL, BESTIERT DOOR MOEDER URSULA
DE MEESTER, P. M. H. R. JOES ROTSART. M. J. JIOA.
ANT. TERWE. F. JOANNES PAUWELS G....

De kerkhorloge, welke van eenen wekker voorzien is, dagteekent van 1847, en is met de wapens van den gever, den meergenoemden heer Van de Woestijne, versierd.

Rond de kerk en in 't portaal bevinden zich verscheidene grafzerken, doch geen enkele, waarvan wij het opschrift hier hoeven mede te deelen. Het grafmonument der familie Van de Woestijne, dat tot bidkapel dient en door vele geloovigen bezocht wordt, staat ter rechterzijde van den toren, tegen den voorgevel, en behelst het volgende opschrift :

D. O. M. Parentibus, uxori et filio immatura morte raptò,
hic sepultis dolens posuit prænobilis dominus Joannes-Baptista-
Josephus-Gislenus van de Woestyne d'Hansbeke, natus Gandæ
23 Martii 1773 obiit 20 Maii 1838, filius præn^{is} Dni Josephi-
Antonii-Ludovici van de Woestyne, toparchæ hujus parochiæ
obiit in Hansbeke 3 9bris 1802, et præn^{is} Dna Joannae-Mariæ-
Franciscæ Schoorman obiit Gandæ 7 Julii 1784, et prænobilis
conjug dominæ Ludovica-Emelia de Calonne de Courtebourne
nata caleti in Gallia 16 Xbris 1786, obiit Gandæ 19 Martii 1819,
filia præn^{is} Dni Eustachii-Amedei de Calonne comitis de Courte-
bourne et præn^{is} Dæ Theodoræ-Joannæ-Gislenæ-Josephæ
bari von Plotho d'Ingelmunster. Et eorum proles præn^{is} Dnus
Maria-Alphonsius-Josephus-Gislenus van de Woestyne d'Hans-
beke natus Gandæ 16 Februarii 1819, obiit Gandæ 19 Xbris
1828. Praen^{is} Dna Maria-Eulalia-Ludovica-Gislæna van de
Woestyne d'Hansbeke, nata Gandæ 8 Martii 1813, obiit Brugis
30 Maji 1833. Praen^{is} Dna Maria-Josepha-Gislæna van de
Woestyne d'Hansbeke, nata Ganda 19 Maji 1814, obiit in
Hansbeke 2 Aug^u 1847. Et frater præn^{is} Dnus Amandus-Ludo-
vicus-Gislenus van de Woestyne d'Hansbeke, natus Gandæ
15 Xbris 1781, obiit Gandæ 29 9bris 1803.

Nec non posteritas. R. I. P.

Ook bevindt zich in die kapel de grafzerk der familie Borluut, waarvan het opschrift luidt :

Ter zalige gedachtenis van den edelen heer Franciscus-Gisle-
nus Borluut, geboren te Gent den 21 April 1799, en van zyne
gemalin de wel edele vrouw Sidonia-Maria-Coleta-Gislæna
Kervyn, geboren te Gent 9 Maert 1809, en van hunne kinderen

jonkheer Leo-Emmanuël-Maria-Gislenus, geboren te Gent 5 Febr 1834, overleden te Gent den 7 January 1861, Raymondus-Joannes-Maria-Josephus-Gislenus, geboren te Gent 4 9^{ber} 1837 en van zyne echtgenootte vrouw Valeria M^e G^e van Pottelsberghe de la Potterie, geboren te Gent 5 9^{ber} 1839 vrouw Maria-Josepha-Coleta-Gislena, echtgenootte van den wel edelen heer Charliers de Buisseret, geboren te Gent 7 Juny 1840, overleden te Hansbeke 24 Augustus 1862.

In eenen stal der pastorijs bewaart men verscheidene oude wapenschilden, welke vroeger de kerk van Hansbeke versierden. Een dezer bevat het volgende nog leesbare opschrift :

A l'honneur de Dieu et la mémoire de noble, magnanime et vaillant chevalier feu messire Valentin de Pardieu, seigneur de la Motte, Eeckelsbeke, Ledringhem, etc., chevalier de l'ordre de St.-Jacques, commandeur de Stepha, gouverneur et capitaine de Gravelinghe, général de l'artillerie du royaume catholique de Philippe second, conseiller en son conseil de guerre, colonel de douze enseignes d'infanterie Wallonne, qui après avoir exploité non moins valeureusement que prudemment les honorables commissions qu'il eut de Sa Majesté catholique durant le gouvernement de Don Joan d'Autriche, contenant la noblesse et les villes au devoir de sujets, étant maréchal de camp et de l'artillerie, s'acquitt un honneur immortel à la délivrance de Paris et Rouan, qu'y l'une après l'autre avoit soutenu le siège l'espace de six mois, depuis ayant été fait général d'armée s'avança vers Huy avec dix mil hommes et reprit sur les Hollandois la diste place en peu de jours, laquelle au jugement d'un monde de gens, sembloit pour son assiette estre du tout imprenable. Enfin ayant prodigué million de fois son sang et sa vie pour le pays et pour son roy, après avoir perdu le bras droit devant l'Ecluse rebelle à son prince naturel, après avoir fondé en l'Université de Douay un séminaire à l'entretien d'un grand nombre de pauvres escoliers, pour en cette manière servir au public et avancer la foy, après son trespas, laquelle il avoit maintenu vivant par sa prouesse et hauts faict d'armes, mourut au lit d'honneur au siège d'Ourlens atteint sur l'œil gauche d'une arquebusade. qu'y luy ouvrant la teste, ouvrit quant et quant le ciel à son âme généreuse et à tous les gens de bien les

yeux pour verser des larmes regrettant la perte irréparable d'un si vaillant et fidèle capitaine du pays et de Sa Majesté, de plus at fondé en l'église d'Eekelsbeke un obit perpétuel toutes les Vendredy avec diacre et sousdiacre, et 70 sols pour repartir à douze pauvres, ayant fait semblable fondation à l'église de Gravelinge, où est son corps ensevelie, avec un hospital doté 700 florins de rente pour les pauvres soldats malades et blessés de la garnison, duquel se doit rendre compte tous les 5 ans au jour de S. Valentin par devant les magistrats et messire le Quieu de Guernoval, son héritier, plus est fondateur du couvent de S^{te}. Catherine à St. Omer, où il a fondé un obit, at donné 4000 florins pour les écoles de St. Omer. Il trépassa le 26 Julette 1595 âgé de 65 ans. Requiascat in pace.

Rond dit opschrift bemerkt men de kwartieren der familiën de Pardieu, de la Planque, du Châtelet, de Compty, du Pré, Baudemont, Dumoulin en Renty.

Het kerkarchief van Hansbeke is tamelijk rijk, en bevat o. a. eene rekening van 1563, waaruit wij nopens de vroegere kerkgebruiken eenige niet onbelangrijke aanduidingen gevonden hebben. De feestdag van St. Pieter, zoo wij er uit zien, werd met grooten luister gevierd. Er had een plechtige ommeegang plaats, in welken verscheidene maagdekens en muzikanten voorkwamen, en door den pastoor, die daarvoor met eene som van 6 schellingen beloond werd, een sermoen werd gehouden (1). Na den ommeegang vereenigde men zich aan eenen maaltijd, waarvan de spijsen enkel uit visch, brood, boter en eieren, en de drank uit eene tonne bier bestond (2). Aan dezen maaltijd

(1) « Item betaelt aen de pijnders, die de fiertel droeghen in de Cruusweke ende in de processie van Sinte Pieters iv s. vi d.

« Item betaelt den pasteur dat hy tsermoen dede in de processie van Sente Pieters, compt. vi s.

(2) « Betalinghe ghedaen in de maeltijt van Sente Pietere.

« Item betaelt van visschene omme de vors. maeltijt compt vi s. p.

« Item betaelt van backene viii s.

« Item van botere ende eyeren ii p. vi s.

« Item van eenen zac tarwe ghesleten in de vors. maeltijt v p.

« Item aen Willem de Meyere van eene tonne biers ii p. viii s.

« Item den trompers ii p. vi s. »

(Kerkarchief.)

namen waarschijnlijk deel al de lieden, die in de processie gingen, zooals in de middeleeuwen, onder ander te Aalst, veelal 't gebruik was.

De kerkbaljuw had jaarlijks 15 schellingen groote en ontving daarbij eenen « rock ofte justaucorps. » Ook werd den communicanten te Paschen koeken en wijn uitgedeeld.

Omtrent 1660 werden in de kerk verscheidene verfraaiingen uitgevoerd. Den 1 December 1661 gingen pastoor, baljuw, burgemeester en schepenen eene overeenkomst aan met zekeren Karel Tack, wegens de levering van een nieuw eiken altaar, « op voorwaarde dat den selven autaar hooch sal wesen, geme-
« ten van den autaar opwaerts tot 25 voeten, breed 11 voeten,
« de buytenwerken alle buyten lysten ende mouluren in de
« breedte niet begrepen; aengaende het binnenwerk ofte de
« plaetse van de schildery breed 7 voeten en 9 hoog, alles volgens
« het uyt wysen van den modelle. » Er werd ook besproken dat
« in plaetse van het beeld van St. Jan sal gesneden moeten
« worden het beeld van St Sebastiaen, en dat alles te Paeschen
« of uytterlyk te Sinxen 1662 » moest geleverd worden. Het
akkoord werd gesloten voor de som van 58 pond groote. Vier
jaren later vinden wij aan genoemden schrijnwerker eene som
van 12 pond voor eenen nieuwen biechtstoel betaald (1).

Nopens de kerkjuweelen vinden wij in eene aantekening van den jare 1740, dat er toen twee kostelijke ciboriën, een vergulde kelk en eene zilveren lamp waren. De groote ciborie had 45 pond 17 schellingen 6 deniers, de kelk 40 pond en de lamp 44 pond gekost; een bewijs, dat de kerk niet van de armste was.

Reeds in de XVe eeuw bestond er in deze kerk, evenals in die van Landegem, Merendre en Vinderhoute, eene afdeeling van de Drongensche broederschap van St. Gerulf. Het getal leden dezer broederschap was ten jare 1475 aanzienlijk aangegroeid, bij zoovere, verhaalt de kroniekschrijver, wien wij deze bijzon-

(1) Kerkrekening van 1665.

derheid ontleenen, dat eene vermeerdering van bestuurleden in genoemde parochiën noodzakelijk werd geacht(1). Het O.-L.-Vrouwgilde van Hansbeke is ons van den jare 1649 bekend, en had verscheidene goederen en inkomsten, waarvan jaarlijks de rekening werd overgelegd.

Tijdens DE CASTILLON, dit is in het begin der XVIIIe eeuw, telde men in de parochie, die toen van de dekenij van Deinze deel maakte, 850 communicanten. De tiendeheffers waren de abt van Drongen, het kapittel van Doornik en de pastoor, die voor zijn aandeel den zesden schoof, de vleeschtiende en de helft der novale tienden genoot. De pastoor trok verders 27 gulden van het Doorniksche kapittel « pro redemptione novalium; » hij streek de offerpenningen op, en bewoonde een vrij huis.

De onderpastoor, wiens benoeming tot 1681 opklimt, had gewoonlijk 17 Vlaamsche ponden van de gemeente, 16 van de tiendeheffers en 7 van den pastoor. Er kwam hem ook een zeker aandeel toe uit een benificie, gesticht in de kerk van O. L. Vrouw te Kortrijk, waarvan het inkomen tot 40 pond beliep(2).

De koster trok 20 gulden van 't kapittel van Doornik, gelijke som van de abdij van Drongen, en 6 gulden uit het inkomen van gemeld benificie.

In 1530 betaalde de kerk van Hansbeke, als tweejaarlijksche tiende, aan den Koning van Frankrijk eene som van 32 pond.

Ten jare 1784 rees er tusschen den pastoor en den heer van Hansbeke eenig geschil, « ter causen van diversche preëminen-
« tiën en voorrechten in de kercke, mitsgaders van de regie der
« kerckedisch ende capelle. » De zaak werd evenwel in der

(1) *Corpus Chron. Fl. I, 634.*

(2) Wij lezen in een schrift getiteld : « *Onderpastorye van Hansbeke, Competentie.* Den onderpastoor van Hansbeke moet jaerlykx hebben van de abdye voor competentie tot tweemaal 4 p. 3 s. 9. d. De coster, 3-6-8. » In een ander stuk vinden wij, dat er voor eenen hoogsten dienst 6 pond, voor eenen middeldienst 2 pond, en voor eenen derden dienst 10 schellingen betaald werd.

minne geregeld, met de bepaling o. a. dat voor het vervolg de kerk-, kapel- en armmeesters gezamenlijk door den pastoor en den heer zouden aangesteld worden; dat de kerkrekening alle jaren met tusschenkomst van den heer en den baljuw zou gesloten worden; dat de heer het recht had zijne wapens in de kerk te hangen, en hem den eerste van allen het wijwater moest worden aangeboden, doch om dit laatste voorrecht te genieten, in zijne bank moest zitten⁽¹⁾; eindelijk, dat den pastoor de benoeming van de klokluiders, den orgelist en den kerkbaljuw, maar die van den grafmaker aan den heer toebehoorde.

De oude pastorij werd in 1653 met 500 gulden belast, en de tegenwoordige omtrent 1847 heropgebouwd.

Er bestaan in de gemeente drie kapellen. Degene in de Veldstraat is toegewijd aan O. L. Vrouw, met den titel *Nood zoekt troost*; de tweede aan de *H. Philomena*, en de derde, welke men ten zuiden van het dorp, in de nabijheid des ijzerenwegs aantreft, was vroeger een veelbezochte plaats.

Pastors van Hansbeke.

Jan de Moor.	1572
.	.
Thimoteus van den Woutere.	1563
Jacob Heyndrickx	1604
Jan Pels	1606
Frans Diericx	1630
J.-Fr. Vrouwens.	1635
Frans de Clercq	1636

(1) Om te doen zien hoezeer de heeren onzer dorpen aan hunne voorrechten hielden, zij hier gemeld dat de pastoor van Hansbeke in 1730, op aanklacht van Mher Amont-Antoon de Guernoal, veroordeeld werd « den stoel ofte knielbanck van den heere van Hansbeke te laten stellen ende reïntegreren binnen de communiebanck van de voorschreven kercke, zooals van immemoriable tijden aan den heere der genoemde plaetse toekwam. »

Pieter 's Wevers	1649
J.-F. Lamme.	1696
J.-R. van den Bossche	1727
Jan Herman	1742
Jan van Bacten	1761
Jacob-Jozef Godefroy	1805
Albert-Frans Charle.	1822
Pieter-Frans Bullens	1844

V.

GODSHUIS VAN HANSBEKE. — Dit merkwaardig gesticht werd omtrent het jaar 1848 door de milddadigheid van den edelen heer J.-B.-G. van de Woestijne, den grooten weldoener van Hansbeke, tot stand gebracht. Het wordt bediend door acht zusters van St. Vincent a Paulo, onder het bestuur van den pastoor der parochie, en dient voor oudemannen- en vrouwenhuis, weezenhuis, kantwerkschool en onderwijsgesticht. De begiftiger van dit schoone godshuis heeft daarbij gezorgd, dat er eeuwigdurend 15 mannen, 15 vrouwen en 15 weezen onderhouden worden.

VI.

MAATSCHAPPIJEN. — *Rederijkers.* — De ouderlingen van het dorp bevestigden ons, dat de tooneelkunde hier vroeger beoefend werd. Geene enkele bepaalde inlichting deswege is ons evenwel ter hand gekomen; alleenlijk lezen wij in de kerkrekening van 1632: « ghegheven by Jan Keirse, voor den ommeganck verchiert thebben met *spel*.... » waarmede, naar ons dunkt, het rederijkersspel bedoeld wordt.

VII.

BEROEMD MAN, TE HANSBEKE GEBOREN. — *Arnold de Zocres* of *de Rohes*, eene der bijzonderste personages der eerste kruisvaart, schijnt, volgens baron De Hody, in het oud kasteel van Hansbeke, ter wijk *Ro*, het eerste daglicht te hebben gezien. Daar de geleerden het echter omtrent de geboorteplaats dezes alleszins verdienstelijken mans niet eens zijn, achten wij het niet ongepast, de verschillende daarover uitgebrachte gevoelens mede te deelen.

Dat zijn vlamingschap niet kan betwist worden, is, onzes dunkens, eene uitgemaakte zaak. ALBERT D'AIX, een schrijver en tijdgenoot van Arnold de Rohes, zegt duidelijk, dat hij geboortig was uit Vlaanderen : *Arnulphus de Rohes, castello Flandriae*....

A. VAN HASSELT denkt (*Annales de l'Académie d'archéologie de Belgique*, VI, bl. 101,) dat deze personnage wel dezelfde zou kunnen zijn als *Arnulf de Rode*, dien men als getuige aantreft in eene akte van den jare 1096, bij welke Ida, gravin van Boulogne, de kerk van Genappe, met hare tienden en inkomsten, aan de abdij van Affligem geeft. Volgens denzelfden schrijver zou de geboorteplaats van Arnold de Rohes een afhangsel zijn van de gemeente Godveerdegem, *Rode* geheeten; doch dat deze gissing geen en steek houden kan, blijkt uit de omstandigheid, dat Godveerdegem, gelegen tusschen de Schelde en den Dender, in de XIe eeuw niet tot het graafschap Vlaanderen, maar tot Lotharingen behoorde, hetwelk, benevens Austrasië en het bisdom van Kamerijk, zich langs den rechteroever der Schelde, van Doornik tot Gent, en voorts langs de Ottogracht tot aan de Zee uitsprekte. Ware de bewering niet tegenstrijdig met het gezegde van ALBERT D'AIX, die de wieg van Arnold de Rohes in Vlaanderen plaatst, wij zouden eerder geneigd zijn om Gontrode of Schelderoede, beide oudtijds *Rode* geheeten, voor zijne geboorte-

plaats te verkiezen, en dit met zooveel te meer grond, daar de machtige familie *de Rodes*, welke voor het minst tot de XIe eeuw opklimt, uit eene van die twee plaatsen, doch het waarschijnlijkst uit Schelderode, herkomstig beschouwd wordt.

De priester CARTON is van gevoelen dat men den voorrang aan Aardenburg moet geven, omdat dit stadje eertijds *Rodenburg* werd genaamd en van den *pagus Rodinensis*, in den Menapiërgouw, deel maakte. Anderen zijn van meening, dat hij te *Zocres* geboren werd, omdat hij bij sommige schrijvers alzoo genoemd wordt; GILLIS D'ORVAL, dat hij herkomstig zou zijn van Choques; terwijl de geleerde schrijvers van het werk, getiteld *l'Art de vérifier les dates*, I, 273, hem *Arnoul des Roches* of *de Rocas* noemen, naar den naam van een kasteel in de provincie Henegouw.

Geene enkele dezer beweringen schijnt ons de voorkeur boven degene van baron DE HODY te verdienen, die het oud kasteel van *Ro* of *Rho*, onder Hansbeke, waarvan de naam en de ligging zoowel met den text van ALBERT D'AIX overeenkomen, voor de waarschijnlijkste geboorteplaats van Arnold de Rohes opgeeft.

Evenals de meeste groote mannen is Arnold de Rohes op verschillende, niet altoos gunstige wijzen beoordeeld geworden. Was hij, volgens TUDEBODE, een wijs en achtbaar man; volgens ROBERT LE MOINE, een diepgeleerd schrijver, wiens ervaring en welsprekendheid eenen waren schat uitmaakten; volgens den abt EKKARD, eindelijk, een eerbiedwaardig en geleerd priester: *Arnoldus quidam venerabilis et bené litteratus clericus*; anderen, daarentegen, noemen hem eenen heerschzuchtige, eenen trotschaard en eenen overweldiger, bij zooverre, zegt DE HODY, dat weinige historische mannen zoo hardnekkig aangerand en zoo zwak verdedigd zijn geworden.

In de opdracht van een zijner werken aan Arnold de Rohes zegt RAOUL DE CAEN: « Ik heb U gekozen, geleerde patriarch, « om mijn werk te overzien en te verbeteren, wantgij zijt een « alomvattend man, en uwe aanmerkingen, hoe ze ook mogen « wezen, zullen voor mij de zoetheid van den honig hebben. »

Als kapelaan van den hertog van Normandië had Arnold de Rohes tijdens den optocht der kruisvaarders gewichtige diensten bewezen. Het was hij, die in tegenwoordigheid van het gansche leger, weinige dagen vóór de inneming van Jeruzalem, Tancreed en Raymond, twee opperhoofden der kruisvaarders, op den Olijfberg tot verzoening bracht; die in den veldslag van Ascalon met het heilig Kruis als een ander *labarum* vooruittoog, en door zijne onversaagdheid en welsprekendheid de Christenen bij de belegering van Joppé nieuwen moed inboezemde. Het was hij, eindelijk, die, na twaalf jaren als aartsdiaken de kanunniken-bewaarders van het H. Graf te hebben bestuurd, in 1112 tot den patriarchalen stoel van Jeruzalem verheven werd⁽¹⁾, in welke hoedanigheid hij zoo zeer werd belasterd, dat hij zich verplicht vond de tegen hem ingebrachte beschuldigingen naar Rome te gaan wederleggen. Paus Paschaas II liet hierop eene plechtige breve uitvaardigen, welke de lasteraars van De Rohes den mond stopte.

Wat bijzonderlijk een groot deel der Kruisvaarders tegen De Rohes innam, was zijn gedrag opzichtsens de vermeende miraculeuze lans, waardoor hij zich zoovele vijanden op den hals trok, dat de gisting weldra in eenen moord op zijnen persoon zou hebben afgeloopen, hadde hij zich niet intijds onder de bescherming geplaatst van Robrecht van Normandië, die hem eene bijzondere genegenheid toedroeg. Hoezeer hij ook tegen allerlei wederwaardigheden te kampen had, toonde hij zich immer met eene genoegzame karaktersterkte begaafd om zijnen

(1) Eenige schrijvers beweren, dat Arnold de Rohes de eerste patriarch van Jeruzalem was; doch die is niet zoo; trouwens, men leest bij FOUCHER DE CHARTRES, die hieromtrent alle geloof verdient, dat na de kiezing van Godfried als koning van Jeruzalem de keus des patriarchs uitgesteld werd, totdat de Heilige Stoel eerst nopens dit punt zijnen wil zou hebben te kennen gegeven. Het is waar, dat Arnold in dien tusschentijd de waardigheid *ad interim* bediende. De eerste patriarch was Dagobert, bisschop van Piso, die den 27 Juni 1107 overleed. Hij werd opgevolgd door Gibelijn, aartsbisschop van Arles en gezant van den H. Stoel, die op zijne beurt door Arnold de Rohes in 1112 vervangen werd.

belagers het hoofd te bieden en zonder omzien in de hem opgelegde zending voort te gaan. Te midden zijner moeilijkheden schreef hij den kanunniken des H. Grafs eenen levensregel voor, en, gelijk het eenen bedienaar des godsdienstes paste, dorst hij openlijk aan Tancreed zijne al te verregaande hebzucht verwijten.

Evenals Pieter de Heremiet oefende hij eenen grooten invloed op de Kruisvaarders uit, doch beter dan deze toonde hij zich in staat het nieuw gebouw in Jeruzalem op vaste grondzuilen te vestigen. Tegenstrijdig aan den eerste, groeide hij met de omstandigheden in achting aan, en mocht hij er in gelukken, de moeilijkste ontwerpen uit te voeren, en aan de nieuwe orde van zaken gewichtige diensten te bewijzen. Zonder daarom juist al de deugden en de nederigheid eens moniks te bezitten, bezat hij de hoedanigheden, die zijn stand, en het tijdstip, waarop hij leefde, vereischten, en mag hij niet slecht aan die middeleeuwsche pauzen vergeleken worden, die desnoods ook op het slagveld verschenen; ook aarzelt De Hovy niet, hem, na Godfried en Boudewijn I, onder de grootste figuren des Christenen rijks te rekenen, en mag België hem met eere onder zijne zonen opnemen.

De dood van Boudewijn van Edessa, met wien hij in de nauwste vriendschapsbetrekking leefde, bracht Arnold de Rohes den gevoeligsten der slagen toe; hij overleed drie weken na dezen vorst, in 1148, na vooraf op zijn sterfbed den derden koning van Jeruzalem, als een laatste bewijs zijner verkleefdheid aan het stamhuis van Lotharingen, te hebben gezalfd (1).

(1) Baron DE HOVY, *Godefroid de Bouillon et les Rois Latins de Jérusalem*, Bruxelles, 1835, 84-120.

VIII.

SAGE.

Spokerij op het neerhof. — De pachter van het neerhof des kasteels in de Veldstraat was den pastoor van Hansbeke alle jaren een vet lam verschuldigd. Eens dat de pachter dit verzuimd had, begon het op 't hof zoodanig te spoken en aardig te doen dat er niets meer kon verricht worden dat goed was. De oogst mislukte, de dieren stierven, en geen enkele dienstbode dorst nog op het hof verblijven. Het was zichtbaar, dat de booze geest hier aldus zijne rol speelde om den pachter over zijn verzuim te doen boeten. Ten langen leste kwam men op de gedachte den boozen geest in eenen vlasakker te bezweren, die het verst van de hoeve verwijderd lag, en opeens was het met de spokenrij gedaan; doch men wil, dat het kwaad alle jaren eenen voet nadert, en alzoo cenmaal op het hof zal terugkeeren om er zijne kuren te herbeginnen.
